Sukob oko distributivne pravednosti: Rawls i Nozick

Žunić, Dorijan

Undergraduate thesis / Završni rad

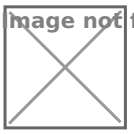
2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:912236

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

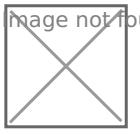

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository

zir.nsk.hr

UNIRI DIGITALNA KNJIŽNICA

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka

Sukob oko distributivne pravednosti: Rawls i Nozick

Mentor: Doc. dr. sc. Neven Petrović
Student: Dorijan Žunić
Studijska grupa: Filozofija/povijest

Rijeka,
9.9.2015.

SADRŽAJ

Sažetak	3
Ključne riječi	4
Uvod	5
Rawls: teorija društvenog ugovora i problem izvornog položaja	7
Nozick: ovlašćujuća teorija pravednosti i pravo vlasništva	20
Zaključak: Rawls i Nozick — suprotni pogledi na distributivnu pravednost	28
Popis literature	30

SAŽETAK

Rasprava o distributivnoj pravednosti bazira se na problemu distribucije dobara unutar društva. Ona ujedno čini veliki dio suvremene političke filozofije. U ovom radu problematizira se početak suvremene rasprave o distributivnoj pravednosti i zato se fokusira na teorije Johna Rawlsa i Roberta Nozicka. John Rawls je najpoznatiji predstavnik egalitarnog liberalizma, a svoju teoriju iznio je u knjizi *A Theory of Justice* (1971.). On se zalaže za državu koja je bazirana na načelu „justice as fairness" na kojem se bazira cijela njegova teorija. Da bi pokazao kako je „justice as fairness" princip na kojem se treba bazirati cijeli sustav političke pravednosti, Rawls iznosi svoju teoriju društvenog ugovora. U svojoj teoriji društvenog ugovora Rawls smješta pojedince koji su slobodni i jednaki te racionalni u „izvorni položaj". U njemu su osobe iz vela neznanja te ne znaju nijedan podatak o sebi, ali znaju sve opće podatke o ljudskoj prirodi i mogućim društvenim uređenjima. Rawls smatra da će među njima biti moguć dogovor zbog toga što oni neće biti opterećeni svojim pojedinačnim koncepcijama dobra te će moći uvažiti i sve druge moguće koncepcije dobra jer neće znati koja je njihova. Njihova različita mišljenja i uvjerenja bit će moguće uskladiti pomoću refleksivnog ekvilibrija koji nam omogućuje da mijenjamo naša uvjerenja i usklađujemo ih s alternativama. Strategija po kojoj će se donositi odluke o ekonomskoj strukturi budućeg društva je maksimin. Maksimin je princip koji nam govori da pri biranju između alternativa izaberemo onu u kojoj je najgora situacija najbolja. U „izvornom položaju" ćemo, prema Rawlsu, doći do dva načela pravednosti. To su načelo slobode i načelo razlike. Načelo razlike se dijeli na načelo razlike u užem smislu i načelo pravične jednake mogućnosti. Oba ova načela su načela koja su ograničena na područje političke teorije te se na njima bazira bazična struktura. Bazična struktura je pozadinska osnova svim političkim i društvenim institucijama u društvu. S druge strane, Nozick je najpoznatiji predstavnik libertarijanizma. On svoju teoriju ovlaštenja iznosi u djelu *Anarchy, State, and Utopia* (1974.), a u njemu se zalaže za minimalnu državu. U prvom dijelu knjige Nozick analizira prirodno stanje i nastanak države te dolazi do zaključka da je samo minimalnu državu moguće opravdati. U drugom dijelu on brani minimalnu državu i izlaže svoju teoriju ovlaštenja te analizira Lockeovu teoriju stjecanja i prava vlasništva koju prihvaća kao temelj svoje teorije ovlaštenja. Također analizira ostale teorije distribucije dobara u društvu, uključujući Rawlsovu i Marxovu teoriju. U posljednjem dijelu analizira utopije i kritizira postojeće, filozofski iskonstruirane utopije. Ovaj rad primarno će se baviti analizom drugog dijela te analizom Nozickove teorije ovlaštenja koja se bazira na trima načelima: načelu pravednosti u

stjecanju, načelu pravednosti u prijenosu i načelu rektifikacije. Sva pravednost se temelji na poštovanju triju načela vlasništva i na poštovanju osnovnih neotuđivih prava pojedinaca. Ako se poštuju prva dva načela onda je vlasništvo legitimno. Po Nozicku je nakon toga jedini i glavni regulator slobodno tržište, a na državi je samo da nas zaštiti i zajamči nam neotuđivost naših osnovnih prava.

U ovom ću se radu baviti analizom osnovnih pojmova u Rawlsovoj i Nozickovoj teoriji i kratkim pregledom istih te nekim od kritika koje su iznese na njihov račun. Usporedit ću njihove pristupe distributivnoj pravednosti i nastojati utvrditi koja teorija bolje odolijeva kritikama.

Ključne riječi:

Distributivna pravednost, John Rawls, „justice as fairness“, „izvorni položaj“, maksimin, refleksivni ekvilibrij, načela pravednosti, bazična struktura, Robert Nozick, minimalna država, teorija ovlaštenja, autonomija pojedinca, pravo vlasništva, Lockeov uvjet stjecanja

UVOD

Tema distributivne pravednosti vrlo je opširna i pojavljuje se u skoro svakoj raspravi koja se tiče političke filozofije, politike općenito i pravednosti. Možda glavni kandidat za primarno pitanje u sklopu rasprave o distributivnoj pravednosti je pitanje: „Kako vlasništvo i dobra u trebaju biti distribuirana?“[1] Na njega postoji više odgovora, a kroz povijest političke filozofije možemo izdvojiti tri pristupa. Podjela na tri pristupa lijepo je vidljiva kod Jonathana Wolffa, koji piše: „Braneći svoje nazore o distributivnoj pravednosti Mill se zapravo posve izravno poziva na utilitarizam. Drugi su, poput Lockea, smatrali da se u uređenju pravednog sustava vlasništva trebamo pozvati na prirodna vlasnička prava. A drugi su pak dali važniju ulogu ideji jednakosti.“[2] Vidimo da se navedena tri pristupa razlikuju upravo po svojem odnosu prema distribuciji vlasništva pa se tako Mill poziva na zaštitu, ali smatra da ekonomsko tržište mora normalno funkcionirati. Normalno funkcioniranje tržišta dovest će do željenih posljedica. Locke naglašava prirodna vlasnička prava te pravednost prilikom stjecanja i razmjene dobara, a filozofi koji se zalažu za jednakost smatraju da ljudi moraju biti jednaki po pravima i prilikama prilikom distribucije dobara, odnosno vlasništva.

Distributivnom su se pravednošću bavila neka od najvećih imena suvremene političke filozofije, kao što su John Rawls, Robert Nozick, Ronald Dworkin, G.A. Cohen i tako dalje. S obzirom na navedena imena, nije iznenađujuća činjenica da postoji jako puno literature o distributivnoj pravednosti i da se takva tema ne može u cijelosti i kvalitetno obraditi u jednom radu ili knjizi. Zbog toga se ovaj rad fokusira na dio rasprave koji se uzima kao njen početak. Trenutak u kojem se smatra da rasprava započinje u današnjem obliku je objavljivanje knjige Johna Rawlsa *A Theory of Justice*, izdane 1971. godine. Kao što navodi i Swift u svojem pregledu političke filozofije: „Ideja o pravednoj raspodjeli veoma je stara... grčki filozof Aristotel se bavio njome. Socijalna pravda je nešto drugo. To je relativno nova ideja, koja od 1850. sve više zaokuplja našu pažnju, ali ne nailazi na opštu naklonost. Nastala je tek kada su filozofi pravim predmetom moralnog i političkog proučavanja počeli da smatraju ključne društvene i ekonomske institucije, koje bitno utiču na raspodelu koristi i obaveza… većina političkih filozofa saglasila bi se da je predmet njenog proučavanja izmenilo i oživelo objavljivanje knjige o socijalnoj pravdi *Teorija pravde*… Džona Rolsa (1921-2002).“[3] Nakon toga, Robert Nozick 1974. godine objavljuje djelo *Anarchy, State, and Utopia* u kojem iznosi

[1] Wolff, 2011, str. 121.
[2] Isto
[3] Svift, 2008, str. 20.

svoju teoriju, koja je suprotna Rawlsovoj i dijelom ga kritizira. Tako dolazi do početne diferencijacije u raspravi te se polariziraju dvije strane. Prva zastupa Rawlsa i njegovo stajalište o distributivnoj pravednosti. Pristaše njegove teorije često se naziva egalitarnim liberalima. Druga strana zastupa Nozickovu teoriju ovlaštenja i drugačiju vrstu pravednosti. Pristaše Nozickove teorije nazivaju se libertarijancima. Kako bi kratak pregled više tisuća stranica koje je Rawls napisao o distributivnoj pravednosti bio što uspješniji pri pregledu njegove teorije, koristit ću knjigu *Justice as Fairness A restatement*, koja sadrži Rawlsova objašnjenja njegove teorije i koja sumira većinu toga što je napisao o navedenoj temi. Nozicka ću analizirati po njegovoj već navedenoj knjizi *Anarchy, State, and Utopia*. U svojoj ću se analizi koristiti analizama navedenih djela, ponajviše onima Jonathana Wolffa.

Stoga ću u ovom radu prvo ukratko predstaviti Rawlsovu teoriju, a zatim se fokusirati na Rawlsov teorijski konstrukt naziva „izvorni položaj“. Posebno ću se osvrnuti na izvorni položaj jer je on temelj Rawlsovog društvenog ugovora. Potom ću iznijeti Nozickovu teoriju, s posebnim naglaskom na analizu njegove teorije ovlaštenja, koja se zasniva na teoriji vlasništva Johna Lockea. Nakon toga ću usporediti njihove teorije i analizirati njihove razlike te vidjeti koja se teorija bolje nosi sa zahtjevima koje kritičari postavljaju pred njih. Za kraj ću sažeti probleme koji i dalje stoje pred ovim teorijama i donijeti svoj osobni sud o tome koja ima bolje šanse nositi se s tim problemima.

RAWLS: TEORIJA DRUŠTVENOG UGOVORA I PROBLEM IZVORNOG POLOŽAJA

Rawls svoju teoriju zasniva na teoriji društvenog ugovora i time nastavlja tradiciju koju su započeli Thomas Hobbes, John Locke i Jean Jacques Rousseau. Rawls, kao i oni, vidi rješenje problema u stvaranju društvenog ugovora. Međutim, dok Hobbes, Locke i Rousseau u društvenom ugovoru vide izlaz iz prirodnog stanja i opravdanje za stvaranje države, Rawlsov je primarni cilj rješavanje problema distribucije dobara u društvu. On svoj društveni ugovor bazira na ideji „justice as fairness“[4]. Ta je ideja „politička, ne generalna, koncepcija pravde: prvo se primjenjuje na bazičnu strukturu i gleda na druga pitanja lokalne pravde i također na pitanja globalne pravde (ono što nazivam pravom naroda) kao na pozivanje na razmatranje njihovih zasebnih zasluga.“[5] Rawls smatra da postoje tri razine pravednosti koje se kreću iznutra prema van, a to su: „prvo, lokalna pravda (principi koji se primjenjuju direktno na institucije i udruženja); drugo, društvena pravda (principi koji se primjenjuju na bazičnu strukturu društva); i konačno, globalna pravda (principi koji se primjenjuju na međunarodno pravo). „Justice as fairness“ započinje s društvenom pravdom — pravdom bazične strukture. Od tamo djeluje prema van do prava naroda i prema unutra do lokalne pravde.“[6] „Justice as fairness“ će se kao princip pojaviti i u našem proučavanju bazične strukture, kao i u proučavanju izvornog položaja te će do kraja rada njegova uloga u Rawlsovoj teoriji biti još jasnija.

Vratimo se sad na Rawlsov društveni ugovor. Njegov je društveni ugovor hipotetski ugovor. Jonathan Wolff takav potez objašnjava potrebom da se dođe do što pravednije odluke u situaciji u kojoj nemamo prikladnog i nepristranog sudca. On uzima primjer s dva igrača pokera koji se ne mogu dogovoriti hoće li ponovno odigrati jedno dijeljenje. Nakon što razmotri druge opcije on dolazi do hipotetskog sporazuma i objašnjava: „Konačno, mogli bismo se pozvati na hipotetski sporazum. Mogli bismo u mašti razmotriti kakav bismo sporazum sklopili da je netko od nas potegao to pitanje prije nego što je igra započela… Zamišljanje sporazuma na koji biste pristali prije nego što su se podijelile karte način je da se otkloni pristranost uzrokovana vašim posebnim interesima. U nastojanju da dokaže svoja načela pravednosti Rawls usvaja upravo ovu zamisao.“[7] Wolff nastavlja tvrdnjom da se hipotetski ugovor nužno sklapa u nekim posebnim okolnostima što nas dovodi do okolnosti u

[4] Izraz justice as fairness neću prevoditi u ovom radu jer smatram da ne postoji adekvatan prijevod tog izraza kojeg je skovao sam Rawls. Postoje prijevodi kao što su „pravda kao nepristranost“ i „pravda kao pravičnost“, ali smatram da ti prijevodi ne uspijevaju kvalitetno zahvatiti značenje izraza „justice as fairness“.
[5] Svift, 2008, str. 11.
[6] Isto
[7] Wolff , 2011, str. 138.

kojima Rawls smatra da bi se njegov hipotetski ugovor sklapao. Rawlsov je cilj opravdanje načela pravednosti, koja počivaju na nepoznavanju posebnih okolnosti. Zato Wolff sažima Rawlsovu teoriju na slijedeći način: „U skladu s tim, Rawlsov projekt možemo podijeliti na tri sastavna dijela. Prvi se sastoji u određivanju okolnosti pod kojima se sklapa hipotetski sporazum, drugi je dokaz da bi se pod takvim uvjetima izabrala njegova načela pravednosti, a treći je tvrdnja da je ovime pokazano da su to ispravna načela pravednosti, barem za suvremene demokratske poretke. Razmotrimo prvi od ovih elemenata, ugovorne okolnosti koje Rawls zove „izvorni položaj". Što ugovorne strane trebaju, odnosno ne trebaju znati da bi sporazum o društvenoj pravednosti bio moguć?"[8] Tako dolazimo do bazičnog pitanja Rawlsove teorije, a ono glasi: što je izvorni položaj i može li on opravdati Rawlsov hipotetski ugovor? Wolff piše: „Neznanje rezultira nepristranošću"[9], a to je upravo ono što Rawls nastoji postići: „…možemo razmotriti Rawlsovu konstrukciju izvornog položaja. Ljudi u izvornom položaju, hipotetske ugovorne strane, smješteni su iza „vela neznanja" tako da nisu svjesni svojih konkretnih okolnosti. Zbog toga neznanja ne znaju kako bi bili pristrani na vlastitu korist, te su očito prisiljeni djelovati nepristrano. Rawls kaže da ljudi u izvornom položaju ne znaju svoje mjesto u društvu ni svoj klasni položaj. Ne znaju svoj društveni status, spol ni rasu. Važno je da ne znaju ništa ni o svojim „prirodnim resursima" — svojoj snazi i sposobnostima. U pogledu svega toga ne znaju kakve su karte dobili."[10] Kao što piše sam Rawls: „ovi uvjeti moraju tretirati slobodne i jednake osobe pravično i ne smiju dopuštati nekome nepravedne prednosti pred ostalima. Nadalje, prijetnje sile i nagovaranja, obmane i prevare i tako dalje moraju biti isključene."[11] Razlog zbog kojeg je neznanje koje dovodi do nepristranosti potrebno najbolje, donosi sam Rawls kada navodi da „Justice as fairness se nada proširiti ideju poštenog sporazuma na samu bazičnu strukturu. Tu se suočavamo s ozbiljnom poteškoćom koju ima bilo koja politička koncepcija pravde koja koristi ideju ugovora, bio taj ugovor socijalan ili ne. Poteškoća je slijedeća: mi moramo specificirati točku gledišta iz koje se pošteni dogovor između slobodnih i jednakih osoba može dogoditi; ali ova točka gledišta mora biti dio specifičnih obilježja i okolnosti postojeće bazične strukture niti smije biti iskrivljena zbog njih. Izvorni položaj, s obilježjem kojeg sam nazvao „velom neznanja"… specificira takvu točku gledišta."[12] Kako Rawls povezuje izvorni položaj i bazičnu strukturu u veliku i konciznu cjelinu koja treba opravdati princip „justice as fairness"

[8] Isto, 138.-139.
[9] Isto
[10] Isto, str. 140.
[11] Rawls, 2001, str. 15.
[12] Isto

i pokazati da je to pravi put ka pravednosti u političkoj teoriji, ukratko ću izložiti što Rawls smatra pod bazičnom strukturom i način na koji se ona vezuje uz „justice as fairness“ i izvorni položaj. Nakon toga ću se vratiti problemu izvornoga položaja.

Bazična je struktura društva, uz izvorni položaj, najvažniji dio Rawlsove teorije. On na sljedeći način opisuje njezinu važnost: „Još jedna fundamentalna ideja je ideja bazične strukture (dobro uređenog društva). Ova ideja je uvedena da bi formulirala i prezentirala justice as fairness na način da ima prikladno jedinstvo. Skupa s idejom izvornog položaja, ona je potrebna kako bi upotpunila druge ideje i posložila ih u jasnu cjelinu.“[13] Rawls donosi „labavu“ definiciju bazične strukture jer smatra da „ako bi položili definiciju bazične strukture koja vuče oštre granice, ne bi samo išli preko onog što gruba ideja razumno može sadržavati već bi riskirali moguću krivu prosudbu onog što bi specifičniji ili neki budući uvjeti mogli tražiti, tako bi učinili justice as fairness neprilagodljivom različitim socijalnim okolnostima.“[14] Zato on bazičnu strukturu definira kao „način na koji se glavne političke i društvene institucije društva uklapaju u jedan sustav društvene suradnje i način na koji dodjeljuju osnovna prava i dužnosti i reguliraju podjelu prednosti koje se kroz vrijeme pojavljuju iz društvene suradnje… Bazična struktura je pozadina društvenog okvira unutar kojeg se odvijaju aktivnosti udruženja i pojedinaca. Pravedna bazična struktura osigurava ono što možemo nazvati pozadinskom pravdom.“[15] Po njemu, u bazičnu strukturu spadaju „politički ustroj s nezavisnim sudstvom, legalni i priznati oblici vlasništva i ekonomske strukture… kao i obitelj u nekom obliku“.[16] Rawls smatra da je bazična struktura „primarni subjekt političke pravednosti“.[17] Bazična struktura ne kontrolira odnose na mikrorazini nego samo ograničava raspon prihvatljivog i pravednog ponašanja na njoj. Ona je okvir unutar kojeg takoreći djeluje princip „justice as fairness“. Manje cjeline, pod koje Rawls ubraja poduzeća, crkve, sveučilišta, obitelji i tako dalje, indirektno su ograničene samom činjenicom da postoje unutar određena sustava, a taj sustav ima pozadinsku bazičnu strukturu. Zato je bazična struktura slična principu „justice as fairness“ jer je najbolje vidljiva na društvenoj razini, koja predstavlja neku vrstu „zlatne sredine“ između lokalne razine i globalne razine. Zbog toga je bazična struktura vrlo bitna za implementiranje pravde i zato „justice as fairness“ djeluje kroz bazičnu strukturu. Jednako tako se „justice as fairness“ uvodi i opravdava u hipotetskom sporazumu pomoću izvornog položaja. Zbog toga su bazična

[13] Isto, str. 10.
[14] Isto, str. 12.
[15] Isto
[16] Isto
[17] Isto

struktura i izvorni položaj najvažniji elementi pri uvođenju „justice as fairness“ i izgradnji pravednoga političkog sistema po Rawlsovu sustavu. Kako on sam piše: „ideja izvornog položaja je predložena, onda, kao odgovor na pitanje kako proširiti ideju poštenog dogovora na sporazum o principima političke pravde za bazičnu strukturu. Taj položaj je postavljen kao situacija koja je poštena prema strankama kao slobodnim i jednakim i kao prikladno informiranim i racionalnim… Pošto se sadržaj sporazuma tiče principa pravde za bazičnu strukturu, dogovor u izvornom položaju specificira poštene uvjete društvene suradnje između građana na koje se gleda kao takve osobe. Zato ime: justice as fairness.“[18] Kao što se vidi iz citata Rawls povezuje ideju izvornoga položaja, koji širi društveni ugovor i generalizira ga, (kako to i on sam tvrdi) s idejom bazične strukture, jer izvorni položaj čini stvari puno apstraktnijima te se zato fokus društvenog ugovora miče s oblika vlade, kao što je slučaj kod Lockea, Roussea i Hobbesa, te „objektom sporazuma čini prve principe pravde za bazičnu strukturu“.[19] Zato njegov hipotetski ugovor ima primarnu zadaću „sredstva reprezentacije ili, alternativno, misaonog eksperimenta u svrhu javnog i osobnog prosvjetljenja.“[20] Rawls smatra da njegov izvorni položaj oblikuje dvije važne stvari: poštene uvjete dogovora između građana kao slobodnih i jednakih te prikladna ograničenja razloga. Ako se dogodi to oblikovanje i strane surađuju, onda će rezultati dogovora u takvim uvjetima biti „pošteni i poduprti najboljim razlozima“[21] Smatra da je tome tako jer „… u tom slučaju, izvorni položaj bi uspio na prikladan način oblikovati ono što nakon potrebne refleksije i razumnih razmatranja smatramo osnovnom principa političke koncepcije pravde.“[22]

Zato izvorni položaj dovodi do sporazuma koji je hipotetičan i nepovijestan. Hipotetičan je u smislu toga što se „… pitamo na što bi strane (kakve su opisane) mogli pristati, a ne na što su pristale.“[23] Nepovijestan je zato jer „… ne pretpostavljamo da se sporazum dogodio ili da se će ikad stvarno dogoditi.“[24] Za Rawlsa to znači da deduktivnim sredstvima zaključivanja, u sklopu izvornog položaja, stranke koje se dogovaraju iza vela neznanja mogu postići sporazum. Sve što se vezuje uz ideju izvornog položaja najbolje sažima sam Rawls: „izvorni položaj treba shvatiti kao sredstvo reprezentacije. Kao takav on oblikuje naša promišljena uvjerenja kao razumnih osoba kroz opisivanje stranki (od kojih je svaka odgovorna za fundamentalne interese slobodnih i jednakih građana) kao pošteno

[18] Isto, str. 16.
[19] Isto
[20] Isto, str. 17.
[21] Isto
[22] Isto, str. 18.
[23] Isto, str. 16.
[24] Isto

smještenih i njihov dogovor kao subjekt prikladnih ograničenja razloga za favoriziranje principa političke pravde.“[25]

Jedan od razloga zbog kojih Rawls uvodi misaoni eksperiment izvornog položaja je činjenica da: „on tvrdi da je moguće definirati skup primarnih dobara koja žele sve osobe, kakvim god se mogle pokazati njihove vlastite koncepcije dobra, i koja su neovisna o bilo kakvim posebnim pretpostavkama o ljudskoj prirodi.“[26] Rawls tvrdi da svi ljudi imaju „debele“ ili razvijene teorije dobra, a da se dogovor mora postići oko „mršave“ teorije dobra koja će se sastojati „od onog niza dobara koja će biti potrebna svakoj racionalnoj osobi da bi mogla skovati i izvesti svoj životni plan“; što znači da je dogovor oko osnovna dobra baza za razvijanje svake razvijene teorije dobra koja će činiti našu koncepciju dobra i naš životni plan. Osnovna dobra su za Rawlsa: „prava i slobode, mogućnosti i moći, dohodak i imetak te osjećaj vlastite vrijednosti.“[27] Ta dobra su nam nužna jer: „Prava i slobode nužni su uvjeti da bi se moglo težiti nekoj koncepciji dobra jer bez različitih vrsta slobode zajamčene ustavnim pravima pojedinac neće biti u stanju težiti svojoj koncepciji dobra u društvu… bez materijalnih sredstava pojedinac neće biti u stanju provoditi svoj plan; bez osjećaja samopoštovanja životni plan neće imati smisla, a koncepcija dobra činit će se nevažnom.“[28]

Još jedan važan pojam koji treba objasniti pri razumijevanju izvornog položaja je maksimin pravilo: „…ono nam govori da prepoznamo najgori ishod svake dostupne alternative i onda prihvatimo alternativu čiji je najgori ishod bolji od najgorih ishoda svih drugih alternativa.“[29] Kako bi pojam maksimin pravila bio jasniji ilustrirat ćemo ga primjerom. Uzmimo situaciju u kojoj smo u izvornom položaju i nalazimo se iza vela neznanja. Moramo odlučiti kako će izgledati buduće društvo, odnosno kakva će biti njegova ekonomska struktura. Recimo da imamo tri moguće situacije A, B i C. U situaciji A imamo mogućnost maksimalnog prihoda od sto tisuća dolara, a mogućnost minimalnog prihoda od dvije tisuće dolara. U situaciji B imamo mogućnost maksimalnog prihoda od sedamdeset tisuća dolara, a mogućnost minimalnog prihoda četiri tisuće dolara, a u situaciji C mogućnost maksimalnog prihoda iznosi dvjesto tisuća dolara, a mogućnost minimalnog prihoda iznosi tisuću dolara. Rawls tvrdi da mi nećemo gledati maksimalne mogućnosti prihoda nego samo mogućnosti minimalnih prihoda i da ćemo zato izabrati situaciju B unatoč činjenici da ona

[25] Isto, str. 18.
[26] Plant 2002, str. 123.
[27] Isto, str. 124.
[28] Isto, str. 124.-125.
[29] Rawls 2001, str. 97.

ima najmanju maksimalnu mogućnost prihoda. Rawls piše: „Kako bi slijedili ovo pravilo u biranju principa pravednosti za bazičnu strukturu mi se fokusiramo na najgore socijalne pozicije koje bi bile dozvoljene kad bi ta struktura bila efektivno regulirana tim principima pod različitim okolnostima.“[30] Iz toga je jasno da maksimin ima široku primjenu u njegovoj teoriji te da se tim principom moramo voditi pri donošenju odluka u kojima nismo sigurni u vjerojatnost ishoda. Zbog toga se često suočavao s kritikama jer mnogi smatraju iduću tvrdnju ispravnom: „Za tu se strategiju prije može reći kako utjelovljuje jedno čovjekovo posebno svojstvo, supstancijalno i kontroverzno odbojnost prema riziku.“[31] Tim kritikama ćemo se vratiti u dijelu teksta u kojem ćemo analizirati kritike upućene Rawlsovoj teoriji, posebno izvornom položaju i ključnim pojmovima vezanim za njega.

Prije nego što krenemo na kritike koje su dane na račun Rawlsove teorije moramo se osvrnuti na još neke principe koje Rawls donosi u sklopu svoje teorije. Ideje koje treba razmotriti kako bi dobili potpuniju sliku njegove teorije su: ideja slobodnih i jednakih osoba, ideja refleksivnog ekvilibrija i dva principa pravednosti. Sve se ove ideje i principi vezuju u jednu koherentnu cjelinu, koja podupire izvorni položaj i posljedice njegova korištenja u argumentaciji kao primjenjive na bazičnu strukturu društva. Zbog toga ću ih redom objasniti te prikazati kako se oni uklapaju u veliku cjelinu Rawlsove teorije prevednosti.

Ideja slobodnih i jednakih osoba važna je jer čini osnovu sagledavanja na osobe kao djelatnike u domeni političke teorije. Kroz izlaganje ove ideje Rawls ustvari opisuje kakvi su pojedinci u izvornom položaju, kakve sposobnosti posjeduju i kako se prema njima treba odnositi. Za početak, Rawls tvrdi da takve osobe posjeduju dvije moralne snage: kapacitet za osjećaj pravde i kapacitet za koncepciju dobra. Prvi kapacitet definira kao „kapacitet za razumijevanje, primjenjivanje i ponašanje iz (a ne samo u skladu sa) principa političke pravednosti koji specificiraju poštene uvjete socijalne suradnje.“[32] Drugi kapacitet definira kao „kapacitet za koncepciju dobra: to je kapacitet za posjedovanje, preispitivanje i racionalno slijeđenje koncepcije dobra.“[33] Kao što vidimo, Rawls zadržava moralno u domeni političkog te su tako moralni kapaciteti, koje posjeduju osobe koje je opisao, ustvari kapaciteti za ispravno djelovanje u domeni političke teorije. To je i logično s obzirom na izvor koncepcije osoba kao političkih djelatnika koje uzima Rawls: „koncepcija osobe je izgrađena iz načina na koji se gleda na građane u javnoj političkoj kulturi demokratskog društva, u njegovim

[30] Isto
[31] Plant, 2002, str. 129.
[32] Isto, str. 18.-19.
[33] Isto, str. 19.

bazičnim političkim tekstovima (ustavima i deklaracijama o ljudskim pravima) i u povijesnoj tradiciji interpretacije tih tekstova.“[34] Nakon što je zadao okvire unutar kojih razmatra osobe kao slobodne i jednake građane u političkoj teoriji, on prelazi na definiranje načina na koji su oni slobodni i jednaki. Prvo kreće na pojam jednakosti i kaže da su građani jednaki „u smislu da se smatra da imaju esencijalni minimalni stupanj moralnih snaga potrebnih za sudjelovanje u društvenoj suradnji kroz kompletan život i sudjelovati u društvu kao jednaki građani… pošto gledamo na društvo kao pošten sistem suradnje, baza jednakosti je posjedovanje potrebnog minimalnog stupnja moralnih i ostalih kapaciteta koji omogućuju da u cijelosti sudjelujemo u suradnji i društvenom životu.“[35] Rawlsu je važno da građani budu jednaki u mogućnostima sudjelovanja u političkom životu te mu je također važno postojanje jasne distinkcije između zajednica i udruženja te demokratskog političkog društva. Kao glavnu razliku on navodi mogućnost da iz zajednica i udruženja, kao što su vjerska zajednica, znanstveno okruženje i tako dalje, slobodno izađemo. To nam je dopušteno i garantirano našim ustavnim slobodama. S druge strane, iz demokratske političke zajednice ne možemo samo tako izaći. U nju stupamo rođenjem (odnosno punoljetnošću) i izlazimo smrću. Također, specifične zajednice i udruženja imaju određene vrijednosti i ciljeve koji streme nekom dobru, a kojem teže njezini članovi. To nije slučaj u demokratskom političkom društvu. Ono u podlozi nema neku specifičnu koncepciju dobra, nego sve građane mora tretirati jednako, bez obzira na njihove pojedinačne koncepcije dobra. Rawls zaključuje: „mi gledamo demokratsko društvo kao političko društvo koje isključuje konfesionalne ili aristokratske države, da ne spominjem kastinske, robovlasničke ili rasističke. Ovo isključenje je posljedica uzimanja moralnih snaga za temelj političke jednakosti.“[36] Ukratko, pošto imamo racionalne koncepcije dobra i prihvaćamo ih kao različite i imamo osjećaj za pravednost, želimo da bude dopušteno imati različite koncepcije dobra koje će sve biti tretirane jednako ukoliko se drže pravila koja proizlaze iz bazičnih struktura.

Iduće pitanje je kako su građani slobodni? Tu Rawls razlikuje dva načina. Prvi je da su „… građani slobodni u tome što shvaćaju sebe i jedni druge kao osobe koje imaju moralnu snagu za posjedovanje koncepcije dobra.“[37] Drugi je da „… smatraju sami sebe samo-vjerodostojnim izvorima ispravnih tvrdnji.“[38] Oba navedena načina na koji su građani slobodni su bazirana na političkoj teoriji i pripadaju moralnoj i političkoj domeni ili pravnoj

[34] Isto
[35] Isto, str. 20.
[36] Isto, str. 21.
[37] Isto
[38] Isto, str. 23.

domeni, a ne odražavaju pokušaje da se definira ljude kao biološka ili psihološka bića nego samo kao političke djelatnike. Vratimo se sad na dva načina na koji su građani slobodni. Sloboda posjedovanja različitih koncepcija dobra nas čini slobodnima da mijenjamo uvjerenja, ciljeve i samu koncepciju dobra kojoj težimo, a da zadržimo sva politička prava te da i dalje budemo tretirani jednako. Također nam omogućuje da naše nepolitičke ciljeve i uvjerenja izražavamo slobodno. Drugi nam način, po kojem imamo pravo smatrati se samo-vjerodostojnim izvorima ispravnih tvrdnji, omogućuje slobodno izražavanje u političkim raspravama i pri odgovaranju na politička pitanja kao i pri postavljanju naših zahtjeva pred državu. Tu Rawls postavlja primjer robova. Oni nemaju gore navedene slobode i mogućnost jednakosti i samim time su politički i društveno mrtvi jer nisu priznati kao osobe. Rawls, ipak, na neki način upozorava da: „… kontrast s političkom koncepcijom pravednosti koja dozvoljava ropstvo razjašnjava zašto smatranje građana slobodnim osobama u svijetlu njihovih moralnim snaga i njihovog posjedovanja koncepcije dobra ide skupa s određenom političkom koncepcijom pravde.“[39]

Iduća ideja je ideja refleksivnog ekvilibrija, koja se smatra idejom koja dopunjuje izvorni položaj i čini ga prihvatljivim svakome. Za Rawlsa refleksivni ekvilibrij proizlazi iz zamisli da jednaki i slobodni građani imaju kapacitet za razum te smisao za pravdu i pravednost. Te se sposobnosti s vremenom razvijaju i uključuju upotrebu intelektualnih sposobnosti, posebno racionalnosti, imaginacije i prosuđivanja. Kako postoji niz uvjerenja koje posjedujemo u rangu od općih uvjerenja do specifičnih uvjerenja o pojedinim stvarima, neizbježno je da dolazimo u sukob s drugima i sobom samima. To je potpomognuto činjenicom da postoje vjerovanja iza kojih čvrsto stojimo. Sukobi sa samim sobom i drugima dio su naše svakodnevice. Rawls zaključuje da „većina naših ozbiljnih sukoba su sukobi sa samim sobom. Oni koji smatraju da su njihova uvjerenja uvijek konzistentna su ne-refleksivni ili dogmatični… Postavlja se pitanje: kako možemo učiniti naša promišljena uvjerenja o političkoj pravednosti konzistentnijima sa samim sobom i s promišljenim uvjerenjima drugih bez da namećemo samima sebi vanjski politički autoritet?“[40] Tako dolazimo do refleksivnog ekvilibrija. Rawls razlikuje uski i široki refleksivni ekvilibrij. Uski se ekvilibrij javlja kada uskladimo naša vjerovanja s koncepcijom koja se najmanje razlikuje od naših uvjerenja, ali bez razmatranja alternativnih opcija i drugih uvjerenja. Zbog toga Rawls smatra da nam je potreban široki refleksivni ekvilibrij koji on donosi na slijedeći način:

[39] Isto, str. 24.
[40] Isto, str. 30.

> To sugerira da ono što smatramo širokim refleksivnim ekvilibrijem (još u slučaju jedne osobe) da refleksivni ekvilibrij do kojeg je netko došao nakon što je pažljivo razmotrio alternativne koncepcije pravednosti i snagu različitih argumenata za njih. Preciznije, ta je osoba razmotrila vodeće koncepcije političke pravednosti koje nalazimo u filozofskoj tradiciji (uključujući kritičke osvrte na samu koncepciju pravednosti)… i odvagnula snagu različitih filozofskih i ostalih razloga za njih. U tom slučaju, pretpostavljamo da su njezina opća uvjerenja, primarni principi i pojedinačne prosudbe usklađene; ali sad je refleksivni ekvilibrij širok, uzimajući u obzir široki raspon refleksije i moguće promjene mišljenja i gledišta koje su mu prethodile. (Rawls 2001: 31)

Zato Rawls tvrdi da ukoliko svi građani postignu široki refleksivni ekvilibrij, onda će dogovor biti moguć i sukobi će se moći razriješiti. Tada će, po njemu, doći do generalnog refleksivnog ekvilibrija. Navodi da je „za koherenciju među promišljenim uvjerenjima na svim razinama općenitosti i u širokom i generalnom refleksivnom ekvilibriju sve što je potrebno da se praktični cilj dolaska do razumnog dogovora u pitanjima političke pravednosti dođe.“[41] Tako nam postaje jasna uloga refleksivnom ekvilibrija. On je potreban da bi dogovor oko bazičnih pitanja bio moguć.

Sada dolazimo do dva principa (načela) koja su vrlo važna za Rawlsa. To su načelo slobode i načelo razlike. Načelo razlike se dijeli na načelo razlike u užem smislu i načelo pravične jednake mogućnosti. Razlog uvođenja tih principa navodi Wolff: „Rawls tvrdi da svatko od nas u svakom trenutku može zamisliti da stupa u izvorni položaj. Ako to učinimo, i sami ćemo uvidjeti da li bismo izabrali njegova načela pravednosti.“[42] Time ustvari Rawls tvrdi da bi slobodne i jednake osobe, kakve je opisao u izvornom položaju gdje se nalaze iza vela neznanja, pomoću refleksivnog ekvilibrija došle (jer su osobe ženskog roda) do principa pravednosti koje on navodi.. U hijerarhiji ovih načela načelo slobode ima prednost pred ostalim načelima, a načelo pravične mogućnosti ima prednost pred načelom razlike u užem smislu.

Načelo slobode glasi: „Svaka osoba ima isti nenarušivi zahtjev za potpunom i adekvatnom shemom jednakih osnovnih sloboda, čija je shema kompatibilna sa istom shemom sloboda za sve.“[43] Načelo razlike glasi: „Socijalne i ekonomske nejednakosti moraju zadovoljavati dva uvjeta: prvo, moraju biti vezane za urede i pozicije koje su otvorene za sve po uvjetima pravične mogućnosti; i drugo, moraju biti na najveću korist najlošije stojećim

[41] Isto, str. 32.
[42] Wolff, 2011, str. 142.
[43] Rawls, 2001, str. 42.

članovima društva (načelo razlike).“[44] Takvu formulaciju načela Rawls daje kako bi odgovorio na pitanje koje si postavlja nakon razmatranja odnosa principa justice as fairness i bazične strukture, a pitanje glasi: „… gledajući društvo kao pravičan sistem suradnje između građana koji se smatraju slobodnim i jednakim, koji principi pravednosti su najprimjereniji za specificiranje osnovnih prava i sloboda i regulaciju društvenih i ekonomskih nejednakosti u izgledima koje građani imaju tijekom cijelog života?“[45] Razlikovanje dvaju principa Rawls objašnjava ovako: „Temelj za razlikovanje između dva načela nije u tome da prvi izražava političke vrijednosti dok drugi to ne izražava. Oba načela izražavaju političke vrijednosti. Radije, mi vidimo bazičnu strukturu društva s dvije koordinirane uloge, prvi princip se primjenjuje na jednu, a drugi princip na drugu. U jednoj ulozi bazična struktura specificira i osigurava građansku jednakost osnovnih sloboda (uključujući pravičnu vrijednost političkih sloboda) i zasniva ustavni režim. U drugoj ulozi pruža pozadinu institucijama socijalne i ekonomske pravde u obliku najprikladnijem za građane koje smatramo slobodnim i jednakim.“[46] Jasno je da se dva navedena načela nadopunjavaju i da svako ima ulogu u stvaranju pravedne bazične strukture kao temelja pravednog društva. Međutim, kao što Rawls konstantno upozorava, nikad ne smijemo ta načela, a ni ostala načela promatrati izvan političke teorije. Njihova funkcija je u sudjelovanju u stvaranju pravednog političkog sustava, a ne nove moralne ili neke druge filozofske teorije.

Na prvi pogled bismo mogli zaključiti da je Rawls riješio problem i da je stvorio konciznu teoriju koja daje ispravne odgovore na pitanja distributivne pravednosti koja si i on sam postavlja. Međutim, postoje mnoge kritike Rawlsa, a većina ih se odnosi na izvorni položaj kao kamen temeljac njegove teorije društvenog ugovora kojim dokazuje ispravnost načela justice as fairness u političkoj teoriji. Najpoznatiji prigovori dolaze od Roberta Nozicka iz već navedene knjige *Anarhija, država i utopija* i od niza članaka i knjiga G.A.Cohena. U ovom radu neće biti govora o Cohenovim kritikama Rawlsa jer su jako opširne i rad bi se pretvorio u knjigu kada bi se i njih uključilo. Zato ću koristiti Nozickovu kritiku iz drugog dijela *Anarhije, države i utopije* i niz sažetih kritika i analiza koji se nalaze u pregledima suvremene političke filozofije Alana Browna, Raymonda Planta, Samuela Freemana i Chandrana Kukathasa i Philipa Pettita.

[44] Isto, str. 42.-43.
[45] Isto, str. 41.
[46] Isto, str. 48.

Prvo ću se osvrnuti na rad Samuela Freemana „Original position“ u kojem se, jednim dijelom, on osvrće na prigovor T. M. Scanlona da izvorni položaj nije potreban. Scanlon tvrdi da Rawls kao bazu teorije ustvari uzima stav osoba koje su u društvu, a ne u izvornom položaju. Također smatra da argumenti vezani za načelo maksimin i ostala načela u izvornom položaju počivaju na dogovoru racionalnih osoba u dobro uređenom društvu te da nam zato izvorni položaj nije potreban. Tvrdi da veo neznanja i izvorni položaj odvlače pažnju od činjenice da su načela i ideje Rawlsove teorije prihvatljive i opravdane i bez uvođenja izvornog položaja te da je za to dovoljna ostala Rawlsova argumentacija. Freeman odgovara kako bi Rawls mogao tvrditi da tada ne bi bilo potpune suglasnosti koju traži jer bi postojalo previše konkretnih podataka koji bi onemogućavali dogovor u većini slučajeva. Freeman se zatim vraća na Scanlonov prigovor: „U svakom slučaju, izgleda da je prigovor koji Scanlon daje da čisto racionalni izbori i dogovori bazirani na interesima pojedinaca nisu reprezentativni ili relevantni za moralno opravdanje načela. Samo-interesni izbori racionalnih pojedinaca, čak i iza vela neznanja, imaju malo sličnosti ili veze sa moralnim prosudbama i opravdanjem između racionalnih pojedinaca u društvu.“[47] Freeman tvrdi da je odgovor na ovaj prigovor predug i kompleksan da bi ga u navedenom radu u cijelosti iznio. Međutim, pruža djelomični odgovor: „Mogao bi početi s Rawlsovom pretpostavkom uvjeta pravednosti, njegove pretpostavke da pitanja društvene pravde izviru iz konflikata legitimnih potraga za individualnim interesima koje pojedinci imaju. Pošto se pravednost za Rawlsa tiče pravičnih uvjeta društvene suradnje između osoba s različitim interesima i koncepcijama dobara, on očigledno misli da njihova „esencijalna prava,“… trebaju biti reprezentirana u dogovoru o načelima pravednosti koji strukturira njihove društvene odnose. Njihovi interesi su posebno relevantni za dogovor o principima pravednosti za bazičnu strukturu, jer primarna dobra su ono što navedena načela distribuiraju.“[48]

Sličnu stvar se pitaju i Kukathas i Pettit u svojoj knjizi *Rawls A Theory of Justice and its Critics*. Oni se pitaju zašto Rawls generira hipotezu u kojoj stvara ugovornu situaciju u kojoj se moramo dogovarati u izvornom položaju ako već posjeduje „alat“ refleksivnog ekvilibrija koji bi nam omogućio da testiramo hipoteze o različitim bazičnim strukturama bez da se dogovaramo oko društvenog ugovora? Njihov odgovor je da: „Ako je izvjesno da će ispravna specifikacija ugovorne situacije donijeti najbolju bazičnu strukturu, ostavljajući samo mali set prihvatljivih alternativa, onda ćemo sasvim normalno misliti da taj projekt

[47] Freeman 1996 URL: http://plato.stanford.edu/entries/original-position/
[48] Isto

dovodi do ugovorne situacije koja je sama već u refleksivnom ekvilibriju s našim prosudbama: ona će predstavljati pravičnu proceduru koja nam je potrebna.“[49] Smatraju da su time opravdali Rawlsovo uvođenje ugovornog položaja i izvornog položaja te refleksivnog ekvilibrija kao sredstava za usklađivanje različitih koncepcija dobra koje se pojavljuju tijekom dogovora oko društvenog ugovora u izvornom položaju.

U knjizi Raymonda Planta *Suvremena politička misao* možemo, između ostalog, naći kritiku načela maksimin. On navodi kritiku koju je iznio Brian Barry. Barry tvrdi da je Rawls trebao dodatno pojasniti zašto je racionalno biti pesimist u situacijama koje opisuje i da bi trebao argumentirati zašto koristimo načelo maksimin i gledamo samo najgori ishod svih mogućih alternativa, a ne gledamo sve moguće ishode između najboljeg i najgoreg. Plant sumira: „Daleko od toga da bude definitivna racionalna strategija koja se treba usvojiti u situaciji radikalne neizvjesnosti, strategija maksimin je prema ovom shvaćanju zaražena jednom posebnom pretpostavkom o ljudskoj prirodi – da ljudska bića nisu sklona riziku. Budući da je tako, ne postoji način na koji se maksimin strategija može smatrati vrijednosno neutralnim postupkom donošenja odluka.“[50] To je ustvari dvostruka kritika načela maksimin. Prva kritika je da je načelo neadekvatno i da je njegovo uvođenje neopravdano te da se zato ne bi trebalo primjenjivati. Druga kritika je da maksimin ne ispunjava Rawlsov zahtjev za neutralnim načinom odlučivanja. Iz toga bi slijedilo da pojedinci iza vela neznanja nisu skloni riziku, a trebali bi biti neutralni prema pojmu rizika. Osobno smatram da navedena kritika stoji i da predstavlja problem za Rawlsovu teoriju. Smatram da bi Rawlsov mogući odgovor bio da je maksimin načelo koje dolazi poslije načela slobode i dvodijelnog načela razlike te da je ono samo jedna od metoda u izvornom položaju. Potrebna je neka metoda odlučivanja u izvornom položaju, a Rawls maksimin uvodi kako bi zamijenio klasične utilitarističke principe koji ne zadovoljavaju pravednost distribucije dobara koju on zahtjeva.

Alan Brown također smatra kako je maksimin neadekvatan pri odlučivanju. Brown smatra da Rawls s maksiminom stavlja teret odlučivanja u izvornom položaju na ljudsku prirodu i na racionalnost pri donošenju odluka za koje tvrdi da se baziraju na oprezu. Maksimiziranje korisnosti sagledavanjem isključivo najgorih mogućnosti iz svih alternativa, Brown smatra nespojivim s Rawlsovim klasičnim pogledom na svijet. Zato tvrdi da je po ekonomskoj racionalnosti, koju Rawls podupire, sasvim uobičajeno riskirati da bi se ostvarila veća dobit, ipak je to nešto što se svakodnevno događa. Brown isto tako opovrgava Rawlsovo

[49] Kukathas i Pettit 1990, str. 70.
[50] Plant 2002, str. 130.

nastojanje da pokaže da će ljudi paziti da ne izgube sve ili završe u najgoroj mogućoj ekonomskoj situaciji zbog samopoštovanja koje imaju. Brown tvrdi da je to empirijski opovrgljivo, a i da je lako zamislivo da ljudi koji su siromašni ili čak i robovi posjeduju samopoštovanje.[51] Tu vidimo da Brown ne kritizira maksimin samo kao neadekvatno načelo, koje Rawls nije dobro argumentirao, nego kao nepotrebno načelo koje ustvari nije ni spojivo s velikim dijelom racionalnosti koja je jedan od temelja Rawlsove teorije.

Nozickova kritika izvornog položaja bazira se na razlikovanju povijesnih načela i načela završnog stanja. On tvrdi: „Postupak koji načela raspodjelne pravde temelji na onome u čemu bi se složile racionalne osobe koje ništa ne znaju o sebi ni o svojim životnim povijestima *jamči da će se načela pravednosti završnog stanja smatrati fundamentalnima*."[52] Za Nozicka je stvar u tome da se ljudi u izvornom položaju ne mogu dogovoriti oko povijesnih načela jer ne znaju nikakve konkretne podatke o sebi ili drugima, već znaju samo općenite. Iz općenitih podataka se, po Nozicku, može doći samo do načela distribucije koja se baziraju na načelima završnog stanja i koja ne uzimaju u obzir povijesna načela i kako je do nečega došlo nego samo sadašnji vremenski odsječak. Nozick dodaje kako: „Rawls tvrdi kako središnja postavka koja leži iza koncepcije vela neznanja, značajka koja najviše pridonosi onemogućavanju prihvaćanja koncepcije o stjecanju ovlaštenja, treba onemogućiti krojenje načela u vlastitu korist ili formuliranje načela tako da idu u korist ili formuliranje načela tako da idu u korist nečijeg osobnog položaja. Ali ne samo da veo neznanja čini upravo to; on osigurava da ni natruha o stjecanju ovlaštenja ne uđe u racionalne kalkulacije nemoralnih pojedinaca-neznalica prisiljenih odlučivati u situaciji koja odražava neke formalne uvjete moralnosti."[53] Nozickova kritika je bazirana na činjenici da Rawlsovi pojedinci iza vela neznanja ne znaju što je njihovo niti mogu doći do načela koja će učiniti njihovo vlasništvo neotuđivim bez njihova odobrenja. On tvrdi da bez povijesnih načela ne možemo imati pravednost, a Rawlsova teorija nam onemogućuje dolaženje do povijesnih načela. Mislim da se Nozickovoj kritici može zamjeriti činjenica da je to kritika u sklopu njegove teorije. Da bismo prihvatili takvu kritiku Rawlsa moramo biti suglasni s Nozickom kada tvrdi da bez povijesnih načela ne možemo doći do pravednosti, a da nam uslovi izvornog položaja i Rawlsova načela pravednosti to onemogućuju.

[51] Brown 1992, str. 59.-61.
[52] Nozick 2003, str. 262.
[53] Isto, str. 268.

Kritike Rawlsove teorije koje sam ovdje iznio samo su neke od mnogih koje postoje. Ograničio sam se na kritike izvornog položaja i načela izravno vezanih za izvorni položaj zbog toga što smatram da je održivost izvornog položaja ključna za održavanje hipotetskog društvenog ugovora kojeg Rawls iznosi.

NOZICK: OVLAŠĆUJUĆA TEORIJA PRAVEDNOSTI I PRAVO VLASNIŠTVA

Kada je u pitanju Nozickova ovlašćujuća teorija pravednosti uvijek se nalazimo u dvojbi kako izložiti njegovu teoriju. Hoćemo li to učiniti samo izlažući njegovu teoriju ili ćemo je prikazati kao kritiku Rawlsove teorije? Možemo li kvalitetno spojiti te dvije vrste izlaganja njegove teorije? U ovom radu smo već ukratko analizirali Nozickovu kritiku Rawlsa i zato će u ovom poglavlju najviše biti govora o njegovoj samoj teoriji i o njenim dijelovima, koji nisu izravna kritika Rawlsa, nego jednostavno predstavljaju drugačiji pogled na distributivnu pravednost i prava pojedinaca u društvu. U sljedećem ću poglavlju usporediti Rawlsovu i Nozickovu teoriju te ću tada njihove teorije analizirati u svjetlu međusobnih kritika i suprotnosti iako smatram da je gore navedeni princip bolji u ovom poglavlju i da će kroz takvo izlaganje Nozickova teorija biti jasnija.

Nozickovo najpoznatije djelo *Anarhija, država i utopija* sadrži osnove njegove teorije distribucije dobara u društvu. Knjiga ima tri dijela: *Teorija prirodnog stanja ili kako dospjeti do države bez naročitog napora*, *Dalje od minimalne države?* i *Utopija*. U prvom dijelu Nozick analizira prirodno stanje i nastanak države te dolazi do zaključka da je samo minimalnu državu moguće opravdati. U drugom dijelu on brani minimalnu državu i izlaže svoju teoriju ovlaštenja te analizira Lockeovu teoriju stjecanja i vlasništva, koju prihvaća kao temelj svoje teorije ovlaštenja. Također analizira ostale teorije distribucije dobara u društvu, uključujući Rawlsovu i Marxovu teoriju. U posljednjem dijelu analizira utopije i kritizira postojeće, filozofski iskonstruirane utopije. U ovom ću se radu najviše baviti drugim dijelom, posebno dijelom koji čini sedmo poglavlje, a koje je Nozick nazvao *Raspodjelna pravda*. U prvom dijelu tog poglavlja Nozick donosi svoju teoriju ovlaštenja, povijesna načela raspodjele, kao i ostala načela raspodjele te se u velikoj mjeri bavi Lockeovom teorijom stjecanja. Samu Lockeovu teoriju Nozick prihvaća, ali je analizira na vrlo zanimljiv način te ću zato toj analizi posvetiti dodatnu pažnju jer smatram da je održavanje Lockeove teorije stjecanja ključno za njegovu teoriju ovlaštenja. U drugom se dijelu poglavlja Nozick primarno

bavi Rawlsovom teorijom i analizom te kritikom iste. Nozick glavne naglaske stavlja na slobodu i pravo vlasništva. Smatram da je to dobro sažeo Jonathan Wolff u idućem citatu:

> Tradicija koja slijedi Lockea pretpostavlja da pridavanje vrijednosti slobodi zahtijeva da pridavanje vrijednosti slobodi zahtijeva da se priznaju jaka prirodna prava na vlasništvo. U libertarijanističkoj dopuni ovoga gledišta, najrječitije iznesenoj u knjizi *Anarhija, država i utopija*… Roberta Nozicka objavljenoj 1974. Godine, ta su prava toliko moćna da se država nema pravo miješati u njih. Dužnost vlade u Nozickovoj „minimalnoj državi" jest da osigura poštovanje individualnih vlasničkih prava, ali ona ne smije oporezivati pojedince iznad razine potrebne za zaštitu građana jednih od drugih i od stranih napadača. Prema ovomu gledištu država osobito krši vlasnička prava pojedinaca ako pokušava prenijeti vlasništvo s jednih (bogatih) na druge (siromašne). Distribuciju treba prepustiti neometanom slobodnom tržištu, darovima i dobrovoljnim prilozima. (Wolff, 2011: 122)

Tu se praktički javljaju svi centralni pojmovi Nozickove teorije distribucije dobara i pravednosti, počevši od minimalne države preko slobode i neotuđivih prava, koja se uz nju vežu, do vlasništva i svih prava koja, po njemu, moraju biti osigurana da bi mogli ostvarivati prava na svoje vlasništvo.

Nozick svoju teoriju ovlaštenja iznosi u sedmom poglavlju koje započinje dijelom *Raspodjelna pravda*, a izlaganje započinje ovako: „Minimalna je država najekstenzivnija država koju se može opravdati. Svaka druga ekstenzivnija država krši ljudska prava. Mnogi su, međutim, navodili razloge kojima su željeli opravdati ekstenzivniju državu… U ovom ćemo poglavlju istražiti tvrdnju da je ekstenzivnija država opravdana jer je nužna (ili najbolji instrument) za postignuće raspodjelne pravde;… Govorit ćemo o posjedovanju[54]; načelo pravednosti u posjedništvu opisuje (dio) onoga što nam pravednost govori (zahtjeva) u vezi s posjedovanjem. Najprije ću reći što smatram ispravnim stajalištem o pravednosti u posjedništvu, a potom se okrenuti diskusiji o alternativnim mišljenjima."[55] Iz toga prvo vidimo njegov motiv, dokazivanje da je minimalna država jedina koja ima pokriće i donošenje principa pravednosti koji se može slijediti u takvoj državi. Zatim vidimo od čega Nozick kreće, a to je iznošenje teorije ovlaštenja kao teorije pravednosti koja se može primjenjivati u minimalnoj državi, iznošenje teorije o vlasništvu i analiza suprotnih i drugačijih stajališta o pravednosti i distribuciji dobara u domeni političke filozofije.

[54] Kako bi ostao vjeran prijevodu koristiti ću izraz posjedništvo, ali treba imati na umu da Nozick pod time misli na vlasništvo.
[55] Nozick 2003, str. 201.-202.

Nozick izlaganje svoje teorije pravednosti u posjedništvu (teorije ovlaštenja) započinje podjelom navedene teorije na tri velike podteme: izvorno stjecanje posjedništva, prijenos posjedništva (s jedne osobe na drugu) i ispravljanje nepravdi u posjedništvu. Iz izvornog stjecanja posjedništva proizlazi načelo pravednosti u stjecanju, iz prijenosa posjedništva načelo pravednosti u prijenosu, a iz ispravljanja nepravde u posjedništvu načelo rektifikacije. Nozick temelji svoju teoriju pravedne raspodjele na prvim dvjema načelima, a zašto uvodi treće načelo jasno je iz slijedećeg podužeg citata:

> Kad bi svijet bio potpuno pravedan, sljedeće induktivno određenje potpuno bi obuhvatilo temu pravednosti u posjedništvu.
>
> 1. Osoba koja stječe posjedništvo u skladu s načelom pravednosti u stjecanju ima pravo na to posjedništvo.
> 2. Osoba koja stječe posjedništvo u skladu s načelom pravednosti u prijenosu od nekog drugog tko ima pravo na to posjedništvo, ima pravo na to posjedništvo.
> 3. Nitko nema pravo na neko posjedništvo osim (ponovljenom) primjenom 1 i 2.
>
> Potpuno načelo raspodjelne pravde glasilo bi: raspodjela je pravedna ako svatko ima pravo na posjedništvo kojem je posjednikom prema toj raspodjeli. Raspodjela je pravedna ako slijedi iz druge pravedne raspodjele legitimnim sredstvima. Legitimna sredstva prijelaza s jedne raspodjele na drugu određena su načelom pravednosti u prijenosu. Legitimni prvi potezi određeni su načelima pravednosti u stjecanju. Sve što pravednim postupcima slijedi iz pravedne situacije pravedno je. Načini promjene određeni načelom pravednosti u prijenosu održavaju pravednost… To što je iz pravedne situacije *mogla* nastati neka situacija pomoću sredstava koja zadržavaju pravednost *nije* dovoljno da bi se dokazala njezina pravednost… Pravednost u posjedništvu je povijesna; ona ovisi o tome što se zapravo dogodilo. (Nozick 2003: 204-205)

Vidimo da Nozick smatra svoja prva načela nužnim i dovoljnim uvjetima za dokazivanje posjedništva nad bilo čime. Međutim, on shvaća da situacija u stvarnom svijetu nije idealna, zato i piše „kad bi svijet bio potpuno pravedan“ uz shvaćanje da svijet nije takav. Zato uvodi načelo rektifikacije i pita se: „Ako su prošle nepravde dale oblik sadašnjem posjedništvu na razne, neke ustanovljene a neke i neustanovljene načine, što bi sad – ako išta – trebalo učiniti da bi se ispravile te nepravde?“[56] Također se pita što ako je nepravda dugoročna i ako prešla je u iduću generaciju pa potomci osoba kojima je nanesena nepravda osjećaju posljedice? Zato smatra da načelo rektifikacije mora biti bazirano na povijesnim podacima. Pravedno

[56] Nozick 2003, str. 205.

posjedništvo je zato bazirano na poštivanju tri navedena načela, a ukoliko je „… posjedištvo sviju pravedno, tad je ukupni skup (raspodjela) posjeda pravedan.“[57] Kad su ovi uvjeti zadovoljeni onda su i naša prava očuvana jer, kako zaključuje Wolff pri analizi Nozickove teorije: „Nitko se ne smije miješati u vaše vlasništvu bez vašeg pristanka, čak ni zbog većeg dobra.“[58] Za Nozicka je pravo na vlasništvo neotuđivo pravo koje spada u naša osobna prava koje nam nitko ne smije uskratiti jer to predstavlja najgore kršenje naših osobnih prava. Zato se Nozick protivi i preraspodjeli dobara koja se odvija bez našeg izravnog pristanka, kao što je to slučaj s oporezivanjem. Ovome ćemo se vratiti nakon što sagledamo Nozickovu analizu teorija pravednosti baziranih na povijesnim načelima i načelima završnog rezultata, ali i njegovu analizu raspodjela po uzorku jer su i one, poput neotuđivog prava na vlasništvo, usko vezane za Nozickovo argumentiranje teorije ovlaštenja u sklopu minimalne države kao jedine koja može očuvati pravednost.

Kao što je i rečeno, nakon analize triju temeljnih načela, Nozick se posvećuje opisivanju ovlašćujuće teorije pravednosti kao povijesne teorije. Odnosno izlaganju kako i zašto pravednost raspodjele unutar njegove teorije ovisi o tome kako je do pravednosti došlo. Zbog toga je suprotstavlja drugim teorijama koje su bazirane na načelima, kako ih naziva, „završnog rezultata“ i koje u obzir uzimaju sadašnji vremenski odsječak. Nozick tvrdi da: „Za razliku od toga, *načela pravednosti sadašnjeg vremenskog odsječka* tvrde da se pravednost raspodjele određuje time kako su stvari raspodijeljene (tko što ima) prema procjeni na temelju nekih *strukturalnih* načela pravedne raspodjele.“[59] Smatra da je u takvom načelu samo bitno tko s čime završava, a ne kako je do toga došlo što je po njemu pogrešno. Nozick tvrdi da za takva načela nema razlike između situacije u kojoj osoba A ima tisuću dolara, a osoba B dvije tisuće i situacije u kojoj osoba A ima dvije tisuće dolara, a osoba B tisuću jer je raspodjela simetrična, a nije bitno kako je do nje došlo, samo tko što ima na kraju. Takva načela koja su nepovijesna naziva „*načelima završnog rezultata ili načelima završnog stanja*“.[60] Zaključuje da su povijesna načela bolja jer uzimaju u obzir kako je do raspodjele došlo i mogu otkriti gdje je došlo do nepravde.

[57] Isto, str. 206.
[58] Wolff 1991, str. 9.
[59] Isto
[60] Isto, str. 209.

Nakon toga Nozick prelazi na analizu raspodjela po uzorku[61]. On analizira različite raspodjele koje u obzir uzimaju uzorke, poput raspodjele po moralnoj zaslužnosti, raspodjele prema kvocijentu inteligencije, raspodjele prema potrebi, uloženom trudu i tako dalje. Takva načela raspodjele on naziva uzorkovanima, to jest: „… stvorenima prema obrascu, ako specificira da će raspodjela varirati zajedno s nekom prirodnom dimenzijom, ponderiranom sumom prirodnih dimenzija, ili leksikografskim nizanjem prirodnih dimenzija.“[62] Takvim povijesnim načelima koja su uzorkovana suprotstavlja načelo stjecanja ovlaštenja koje je iznio jer ono nije uzorkovano. Nozick tvrdi da uzorci distribucije koji su nam nametnuti ograničavaju naše slobode: „nijedno načelo završnog stanja ili raspodjelnog uzorkovanog načela pravednosti ne može biti trajno ostvareno bez trajnog miješanja u privatni život pojedinca… Da bi se obrazac održao, netko se mora ili trajno upletati kako bi ljude spriječio da prenose resurse kako im drago, ili se trajno (ili povremeno) upletati kako bi nekim ljudima oduzeo resurse koje su drugi iz nekog razloga odlučili na njih prenijeti.“[63] Nozick smatra da eventualno vrlo slaba uzorkovanja mogu zadovoljiti sustav ovlaštenja za koji se zalaže i tako očuvati autonomiju pojedinca i njegovog vlasništva. Zbog toga on uzima slobodno tržište kao regulator raspodjele: „Usporedite način na koji je tržište neutralno u odnosu na ljudske želje, kako održava i prenosi raštrkane informacije putem cijena, te usklađuje aktivnosti pojedinaca.“[64] Pred uzorkovane raspodjele dobara Nozick postavlja idući zahtjev: „Ako su prava na posjedništvo ujedno i prava da se njime raspolaže, tad se društveni izbor mora odvijati *unutar* granica toga kako ljudi odlučuju iskoristiti ta prava. Ako je neko uzorkovanje legitimno, ono spada u domenu društvenog izbora, a time je ograničeno ljudskim pravima.“[65] On takva načela uzorkovanja smatra neodrživim i zato tvrdi da „uzorkovana načela raspodjelne pravde iziskuju preraspodjelne aktivnosti. Vrlo je mala vjerojatnost da se bilo koji slobodno stečeni skup posjeda uklapa u zadani obrazac, a vjerojatnost da će se nastaviti uklapati u obrazac u budućim razmjenama i davanjima ravna je nuli. Sa stajališta teorije ovlaštenja, preraspodjela je zaista ozbiljna stvar, jer uključuje kršenje tuđih prava.“[66] Stvar je u tome da se u teoriji ovlaštenja preraspodjele mogu događati samo u skladu s načelom rektifikacije, a ono je primjenjivo samo ako je došlo do kršenja načela pravednosti u stjecanju

[61] Ovdje također zadržavam izraz iz prijevoda i zato koristim izraze „raspodjela po uzorku“ i „uzorkovana načela raspodjele“, ali smatram da bi jasniji prijevod koji bolje zahvaća značenje na koje Nozick misli bio raspodjela po obrascu i/ili načela raspodjele po obrascu.
[62] Isto, str. 210.
[63] Isto, str. 219.
[64] Isto, str. 220.
[65] Isto, str. 223.
[66] Isto, str. 225.

ili načela pravednosti u posjedu. Ne smije dolaziti do rektifikacije samo zato da bi se održavao zadani uzorak raspodjele jer je to kršenje neotuđivih ljudskih prava. Nozick smatra da se pomoću uzoraka raspodjele i korištenja načela završnog stanja u pravnoj strukturi stvara nepravda jer onda svi dobivaju pravo na dio ukupnog društvenog proizvoda što dovodi do kršenja prava jer „taj proces kojim vam oni oduzimaju odluku čini ih vašim *djelomičnim* vlasnikom; to im daje vlasničko pravo nad vama.“[67] Kao što vidimo Nozick tvrdi da se stvaranjem obrazaca i uzoraka te korištenjem načela završnog stanja nas u neku ruku „preskače“ i oduzima nam se odluka o tome što ćemo činiti s našim vlasništvom i raspodjeljuje ga se bez našeg odobrenja.

Nozick sažima Lockeovu teoriju stjecanja na idući način: „Locke smatra da vlasnička prava nad nekim bezvlasnim predmetom potječu iz činjenice da je netko u nj uložio svoj rad.“[68] Pitanja koja on postavlja pred Lockeovu teoriju sažeo je Plant:

1. Koje su granice onog s čime je pomiješan rad? Radimo samo na dijelovima predmeta. Zašto iz umiješanosti rada slijedi pravo na cjelinu predmeta?
2. Zašto miješanje mojeg rada, kojeg sam vlasnik, s nečime nad čime nisam vlasnik, dovodi do toga da postajem vlasnik nad stvari, a ne do toga da izgubim ono čega sam vlasnik, kao suprotno stjecanju onoga čega nisam?
3. Zašto bi miješanje rada s nečim tvorilo ovlaštenje na cjelinu te stvari, a ne samo na dodanu vrijednosti koju je taj rad stvorio? Ako moj rad nešto dodaje vrijednosti stvari, svakako bi se moglo smatrati da imam pravo na tu dodanu vrijednost, ali zašto bih imao pravo na cijeli objekt?

   (Plant 2002: 164)

Kako i Plant primjećuje, Nozick ustvari ne odgovara na ova pitanja nego prelazi na analizu Lockeova uvjeta stjecanja vlasništva i tvrdi da se: „Lockeovim uvjetom da „za ostale bude ostavljeno dovoljno i jednako dobro“ (27. odjeljak) želi… osigurati da se situacija ne pogorša.“[69] Nakon toga prelazi na pitanje regresa i uzima osobu Z kojoj nije ostavljeno dovoljno i jednako dobro. Tvrdi da onda osoba Y nije trebala prisvojiti svoj dio jer je time zakinula Z, a to nas dovodi do toga da ni osoba X nije trebala prisvojiti svoj dio jer je ona zakinula Y. Tako dolazimo do regresa do osobe A i ispada da nitko nije smio ništa prisvojiti. Zato Nozick uvodi dva načina na koji netko može pogoršati položaj druge osobe prisvajanjem: „prvi je da propusti priliku poboljšati svoj položaj određenim ili bilo kojim

[67] Isto, str. 230.
[68] Isto, str. 232.
[69] Isto, str. 234.

prisvajanjem; i drugi, time što više nije sposoban služiti se slobodno (bez prisvajanja) onime čime se prethodno služi.“[70] Prvi uvjet je slabiji, drugi je stroži. Nozick smatra da prvi uvjet onemogućava regres jer se osobe još uvijek mogu služiti stvarima kao i prije, ali da je Locke uzimao u obzir stroži uvjet po kojem mora biti moguće da prisvojimo jednako i dovoljno dobro, inače smo lišeni prava.

Nakon toga Nozick kreće u analizu načina na koji prisvajanje pogoršava naš položaj. On smatra da samo prisvajanje ne krši nužno Lockeov uvjet nego da „kombinacija izvornog prisvajanja *plus* svih ostalih prijenosa i radnji predstavlja kršenje Lockeova uvjeta.“[71] Tu se Nozick ponovno zalaže za slobodno tržište te piše: „Uvjeren sam da se slobodno funkcioniranje tržišnog sustava neće doista ogriješti o lockeovski uvjet.“[72]

Kymlicka sumira Nozickovu teoriju pravičnog početnog stjecanja na idući način: „1. Ljudi posjeduju sami sebe. 2. U osnovi nitko ne posjeduje svijet. 3. Možemo priskrbiti apsolutna prava nad nerazmjernim dijelom svijeta, ako ne pogoršavamo uvjete ostalih. 4. Relativno je lako priskrbiti apsolutna prava nad nerazmjernim dijelom svijeta. Zato: 5. Jednom kad ljudi prisvoje privatno vlasništvo, slobodno tržište kapitala i rada je moralno potrebno.“[73] On to radi u svrhu kritike Nozickove teorije i pozicije koju primarno bazira na kritici uvjeta broj tri te smatra da će opovrgavanjem navedenog uvjeta navesti Nozicka da odustane od svoje teorije. Njegov cilj je dokazati kako je definicija onih koji su najgore prošli bazirana na materijalnom blagostanju pogrešna i da je definicija zajedničke upotrebe prije prisvajanja neadekvatan standard komparacije u društvu. Zbog toga Kymlicka uzima primjer Amy i Bena koji zajedno obrađuju zemlju. Međutim, jednog dana Amy prisvoji veći dio zemlje koji su oboje obrađivali i sad Ben nema dovoljno zemlje za obrađivanje. Zato je on prisiljen prihvatiti uvjete koje mu Amy postavlja. Ipak, zbog bolje raspodijele posla, Ben ekonomski stoji bolje nego prije unatoč činjenici da Amy uzima veći dio proizvedenog. Oboje stoje bolje nego prije i zato ova situacija prolazi Nozickov uvjet stjecanja vlasništva jer nikome nije lošije nego prije. Zato navedena situacija udovoljava Lockeov uvjet u slabijoj varijanti što je po Nozicku dovoljno. S druge strane, Kymlicka tvrdi da je takvim prisvajanjem Amy prekršila Benova osnovna prava jer: „(1) on nema pravo odlučivanja o statusu zemlje koju je obrađivao–Amy ju je unilateralno prisvojila bez da je pitala ili dobila

[70] Isto, str. 234.-235.
[71] Isto, str. 239.
[72] Isto, str. 242.
[73] Kymlicka, 1990, str. 112.

Benov pristanak: (2) Ben nema pravo odlučivati o tome kako će se njegov rad utrošiti.“[74] Zato on smatra da Nozick naglašava autonomiju pojedinca kad mu je to potrebno, ali da je baca u drugi plan kad treba opravdati teorijske postulate poput prava na privatno prisvajanje jer bi se takvo pravilo teško očuvalo u slučaju stroge primjene neotuđivih ljudskih prava. Također smatra da je moguće interpretirati navedeni primjer kao čin paternalizma Amy nad Benom. Ona je prisvojila zemlju ne gledajući Benove želje, nego samo korist koju će to donijeti njemu, ali i njoj što je čin paternalizma. Kymlicka to uzima kao prigovor Nozicku jer se Nozick inače protivi činovima paternalizma poput obveznog mirovinskog osiguranja ili zdravstvenog osiguranja. Još jedna kritika koju Kymlicka iznosi na račun Nozickove upotrebe Lockeova načela stjecanja je pitanje arbitrarnog sužavanja alternativa. On tvrdi da Nozick arbitrano zanemaruje alternative poput zajedničkog prisvajanja zemlje i slučaja u kojem je možda Ben sposobniji i može učiniti zemlju još produktivnijom, ali nije prvi prisvojio zemlju nego je to učinila Amy. Zato Kymlicka zaključuje: „Prema Nozickovom uvjetu, sve ove alternative su irelevantne. Za pitanje legitimnosti prisvajanja nema veze što neke druge situacije prisvajanja bolje služe ljudskim materijalnim interesima ili njihovoj autonomiji… Nozick mora objasniti zašto ljudima nije gore kad su isključeni iz prisvajanja.“[75] On smatra da nije dosta da ljudima u Nozickovom sustavu nije gore nego što bi im inače bilo, posebno ako postoje sustavi u kojima bi im bilo bolje. Zato postavlja uvjet prisvajanju: „Test legitimnog prisvajanja, ukoliko će tretirati svaku osobu s jednakim obzirom, mora uzeti u obzir sve relevantne alternative, imajući na umu interese ljudi u materijalnom dobru i autonomiji.“[76]

Kritika na Nozickovu teoriju ima još mnogo, kao što je to slučaj s Rawlsovom teorijom. Kymlickinu kritiku sam izabrao zato što se izravno tiče stjecanja vlasništva nad stvarima u društvu, koje je jedno od temelja Nozickove teorije. Na zahtjeve koje Kymlicka postavlja pred Nozickovu teoriju je teško odgovoriti zato što takve aspekte teorije ovlaštenja Nozick u svojem djelu ne analizira. Uzimajući slabiju interpretaciju Lockeova uvjeta stjecanja Nozick rješava problem regresa, ali kao što Kymlicka ukazuje, otvara mnoge nove probleme koji su u sukobu s njegovim zahtjevima za autonomijom pojedinca kao vlasnika nad svojim stvarima i samim sobom.

[74] Isto, str. 112.-113.
[75] Isto, str. 114.-115.
[76] Isto, str. 116.

ZAKLJUČAK: RAWLS I NOZICK — SUPROTNI POGLEDI NA DISTRIBUTIVNU PRAVEDNOST

Razlike između Rawlsove i Nozickove teorije pravednosti vidljive su već u njihovim definicijama problema distribucije dobara u društvu i u načinu na koji pristupaju problemu. Rawls definira problem distributivne pravednosti na slijedeći način: „Problem distributivne pravednosti u „justice as fairness" je uvijek idući: kako se institucije bazične strukture moraju regulirati kao jedna ujedinjena shema institucija tako da pravični, efektivni i produktivni sistem socijalne kooperacije može biti održan kroz vrijeme, od jedne generacije do druge?"[77] S druge strane, već sam naveo da Nozick definira raspodjelnu pravdu kao nešto što slijedi iz pravedne raspodjele legitimnim sredstvima, a pod legitimna načela te raspodjele ubraja načela pravednosti u stjecanju, pravednosti u prijenosu i rektifikacije. Nozick se također pita bi li uopće trebalo preraspodjeljivati dobra kad je raspodjela nešto što se već dogodilo i zašto bi do preraspodjele trebalo dolaziti kad ne postoji efikasni središnji mehanizam koji bi preraspodjelu obavljao.

Suprotnosti među Rawlsom i Nozickom su velike. Rawls argumentira u korist ekstenzivne države koja će imati opširnu bazičnu strukturu iz koje će proizlaziti institucije koje će se brinuti za poštivanje načela pravednosti i distribuciju dobara i prava u skladu s pravednošću. Nozick se nalazi na suprotnom polu rasprave i zauzima se za minimalnu državu. On tvrdi da svaka ekstenzivnija država krši naša prava svojim upletanjem u naše živote i naša apsolutna prava nad našim vlasništvom. Zalaže se za teoriju ovlaštenja u kojoj je najvažnija naša sloboda i očuvanje naših prava i vlasništva, a na minimalnoj državi je da nas zaštiti te nas ona smije ubirati davanja samo u onoj mjeri u kojoj je to potrebno kako bi očuvala naša prava, za sve ostalo tu je slobodno tržište koje je regulator pravedne raspodjele. Kroz cijeli rad se mogu vidjeti velike razlike u pojmovima koje autori koriste i u načinu na koji tragaju za pravednošću te smatram da je to u potpunosti jasno. Iz razlika između Rawlsa i Nozicka se ustvari najbolje vide razlike između egalitarnih liberala i libertarijanaca.

Smatram da je glavna sličnost između njihovih teorija to što tragaju za pravednošću političkog sustava i žele bazirati pravednost na što čvršćim temeljima. Sve ostalo nosi razlike. Obje teorije su izložene mnogim kritikama, ali smatram da su u stanju nositi se s njima uz malo filozofskog manevriranja i argumentacije. Ipak u njima postoje dijelovi koji nužno moraju opstati da bi se održale. Kod Rawlsa je to izvorni položaj kojim želi pokazati da bi

[77] Rawls 2001, str. 50.

racionalni, slobodni i jednaki građani prihvatili njegova načela i hipotetski ugovor. Kod Nozicka je to teorija vlasničkih prava koja je bazirana na povijesnim načelima pravednosti. Vlasnička prava su osnova teorije ovlaštenja te su zato ona ključ teorije ovlaštenja.

Konačnog odgovora na pitanje koja teorija je lakše održiva i koja se bolje nosi s prigovorima nema. Kao što je napisao sam Nozick u predgovoru *Anarhije, države i utopije*: „ I zaista, zbunjuje me uobičajeni način na koji se filozofski ogledi prezentiraju. Filozofska se djela pišu kao da su njihovi autori uvjereni da je to nedvojbeno posljednja riječ o određenoj temi.“[78]

[78] Nozick, 2003, str. 13.

POPIS LITERATURE

Brown, A. 1992. *Modern Political Philosophy Theories oft he Just Society.* Penguin Books.

Kukathas, C. i Pettit, P. 1990. *Rawls A Theory of Justice and its Critics.* Cambridge: Polity Press.

Kymlicka, W. 1990. *Contemporary Political Philosophy An Introduction*. Oxford: Claredon Press.

Nozick, R. 2003. *Anarhija, država i utopija*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Plant, R. 2002. *Suvremena politička misao*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Rawls, J. 2001. *Justice as Fairness a Restatement*. Cambridge, London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Svift, A. 2008. *Politička filozofija Vodič za studente i političare.* Beograd: Clio.

Wolff, J. 2011. *Uvod u političku filozofiju*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu — Hrvatski studiji.

Wolff, J. 1991. *Robert Nozick Property, Justice and the Minimal State*. Stanford: Stanford University Press.

Internetske stranice:

Freeman, S. 1996. „Original Position“. Stanford encyclopedia of philosophy. http://plato.stanford.edu/entries/original-position/ (stranica posjećena: 3. rujna 2015.)